

FUNDACIÓ JOAN MARAGALL

69

2004

POESIA I
TRANSCENDÈNCIA

LECTURA DE
LES *ELEGIES DE BIERVILLE*
DE CARLES RIBA

ANTONI BLANCH

QUADERNS

POESIA I TRANSCENDÈNCIA

LECTURA DE
LES *ELEGIES DE BIERVILLE*
DE CARLES RIBA

ANTONI BLANCH

FUNDACIÓ JOAN MARAGALL

FUNDACIÓ JOAN MARAGALL
CRISTIANISME I CULTURA

Editorial Claret

Antoni Blanch i Xiró (Barcelona, 1924) ha estat 40 anys professor de Literatura comparada a la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat Pontifícia Comilles, a Madrid. És llicenciat en Filosofia pel Heythrop College, de Londres, i de Teologia pel Collège d'Eegenhoven, a Lovaina, i es va doctorar a París (Sorbona) amb una tesi sobre *La poésie pure espagnole: ses rapports avec la culture française*, publicada després en castellà (1976). És també doctor en Filosofia per la Universitat de Barcelona. Fou, a més, professor contractat a la Universitat d'Educació a Distància (UNED) i professor invitat als Estats Units (Saint Louis, Missouri) i a diverses universitats d'Amèrica llatina (El Salvador, Guatemala, Uruguai, Brasil i Mèxic). Ha exercit també com a crític de la literatura i de la cultura a diverses publicacions periòdiques, especialment a les revistes *Razón y Fe*, *Revista latinoamericana de cultura* i *Reseña de Literatura y Espectáculos*. És membre del Pen Club espanyol, de l'Associació Internacional de Crítics Literaris i de l'Associació Espanyola de Crítics, de la qual va ser president de 1987 a 1991. Entre les seves obres més recents cal esmentar *El hombre imaginario. Una antropología literaria* (1995) i *El espíritu de la letra. Acercamiento creyente a la Literatura* (2002).

© Antoni Blanch i Xiró

Edició: Isidre Ferré Ordóñez

Fundació Joan Maragall (Cristianisme i Cultura)

València, 244, 2n – 08007 Barcelona

Primera edició: desembre de 2004

Editorial Claret, SAU

Roger de Llúria, 5 - 08010 Barcelona

Imprès a Policrom

Tànger, 25 – Barcelona

ISBN 84-8297-745-8

Dipòsit legal: B. 50.748-2004

ÍNDIX

A la recerca d'una identitat transcendent	8
La dimensió sagrada i divina de les <i>Elegies</i>	15
La transcendència poètica de les <i>Elegies</i>	20

Hom troba sovint en l'ésser humà un irreprimible afany de realitats sempre noves o una ànsia de cercar maneres diferents, més elevades i exigents, d'entendre la realitat present, projectant-la en un més enllà suposadament millor, val a dir, en condicions que millorin i desbordin, poc o molt, unes situacions vitals poc satisfactòries.* Ara bé, aquest afany projectiu de continuada superació pot arribar a assolir, segons les circumstàncies i a causa, sobretot, de la molt fina sensibilitat d'algunes persones, nivells molt alts de significació, en els quals la realitat present i concreta esdevé quelcom de superlatiu, verament transcendent.

Doncs bé, aquest dinamisme de transcendència, que sembla respondre als desigs bàsics de la natura humana, pot assolir en alguns esperits especials, metafísics, religiosos, artistes o genis en camps ben diversos del coneixement i de la praxi, unes magnituds d'inspiració extraordinàries, que es manifesten sovint en les obres que ens han deixat i que recordem amb admiració. Al meu entendre, aquest seria el cas, entre molts altres il·lustres exemples, del nostre gran filòleg i humanista Carles Riba, el qual, per la seva notable obra poètica de conjunt, però sobretot per les seves *Elegies de Bierville* (1942), va esdevenir un dels poetes més assenyalats del segle XX, no només a Catalunya sinó també entre els més grans d'Espanya i d'Europa.

Serà, doncs, aquesta obra literària tan important, realitzada pel nostre poeta en un període verament crític de la seva vida, que ara voldria presentar, bo i sabent que no ho podré fer més que de manera molt senzilla i gens original, donat el gran nombre d'estudis i comentaris que, sortosament, ha merescut aquest llibre poètic.¹ Però, certament, també amb un gran interès

* Text de la lliçó inaugural del curs 2003-2004 de la Fundació Joan Maragall, llegida el 2 d'octubre de 2003.

1. M'han ajudat molt a introduir-me a l'obra de Carles Riba els següents estudis, que cito a continuació amb agraïment i per ordre alfabètic: Mercè BOIXAREU, *El jo poètic de Carles Riba i Paul Valéry*, Barcelona, Edicions 62, 1978; Joan FERRATÉ, *Papers sobre Carles Riba*, Barcelona, Quaderns Crema, 1993; Jordi MALÉ, *Poètica de Carles Riba. Els anys del postsimbolisme (1920-1938)*, Barcelona, La Magrana, 2001; Albert MANENT, *Carles Riba*, Barcelona, 1963, i ÍDEM, *La literatura catalana en debat*, Barcelona, 1969; Jaume MEDINA, *Carles Riba*

de part meva de poder redimir un meu deute d'honor envers les lletres catalanes, havent-ne viscut massa temps allunyat, físicament i culturalment... Agraeixo, doncs, de manera especial a la Fundació Joan Maragall que m'hagi atorgat avui aquesta honrosa oportunitat de començar a rescabalar-me'n.

Com és ben conegut, el recull de poemes que coneixem com les *Elegies de Bierville* fou escrit per Carles Riba durant els quatre anys i escaig que va durar el seu exili voluntari a França,² acompanyat sempre per la seva esposa, també poetessa, Clementina Arderiu. Conformen el recull dotze poemes, d'irregular extensió i compostos en dates prou diferents: efectivament, les cinc primeres elegies foren escrites gairebé seguides, precisament a Bierville, en els primers mesos de l'exili del poeta, la sisena i setena elegies a l'Isle-Adam, al nord de París, la vuitena (l'actual onzena) a Bordeus i les altres quatre a Montpeller, on el matrimoni Riba va viure els dos darrers anys abans de tornar a Barcelona. Recordem també que aquell primer grup de cinc elegies va ésser publicat tot seguit a la *Revista de Catalunya*,³ publicació periòdica que, després de la desfeta republicana, començava a publicar-se a París, si bé la primera edició completa de les *Elegies* no va poder sortir legalment sinó de forma clandestina a Barcelona,⁴ mentre que la segona sortia a Santiago de Xile el 1949 i la tercera edició va poder veure la llum finalment, sense entrebancs, el 1951, a l'Óssa Menor de la ciutat comtal.

Si el terme *elegia* assenyalava un gènere literari que expressa els planys d'una persona malaurada, bé podem dir que en aquests poemes ribians les queixes per la humiliació personal, la solitud o l'enyor de la pàtria no resulten gens prevalents, sinó que el poeta, precisament per superar la seva fonda tristesa, i alleujat com estava, aquells mesos, de les seves responsabilitats i vincles professionals i socials, es va sentir de sobte empès a explorar nous espais

(1893-1959), 2 vol., Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989, i fDEM, *La plenitud poètica de Carles Riba. El període de les «Elegies de Bierville»*, Barcelona, Curial, 1994; Carles MIRALLES, *Lectura de les «Elegies de Bierville» de Carles Riba*, Barcelona, Curial, 1979; Giuseppe E. SANSONE, «Les "Elegies de Bierville"», dins *Actes del simposi Carles Riba*, Barcelona, IEC, 1986, p. 7-24, i fDEM, «L'obra crítica de Carles Riba», dins *Obres completes de Carles Riba*, vol. II, Barcelona, Edicions 62, 1967, p. 7-35; Enric SULLÀ, «Carles Riba», dins M. DE RIQUER - A. COMAS - J. MOLAS, *Història de la Literatura Catalana*, vol. 9, Barcelona, Ariel, 1987, p. 271-327; Arthur TERRY, «La poesia i les narracions de Carles Riba», introducció a *Obres completes de Carles Riba*, vol. I, *op. cit.*, p. 7-37; Joan TRIADÚ, *Per comprendre Carles Riba*, Manresa, Parcir, 1993.

2. Des del 28 de gener de 1939 fins a primers d'abril de 1943.

3. *Revista de Catalunya*, núm. 94 (París, desembre de 1939), p. 47-52.

4. Sota l'estrany peu editorial «Buenos Aires 1942».

de la realitat interior, a la recerca de la seva pròpia identitat més vertadera, amb una ànsia i afany que ja havia sentit anys enrere, quan la vida el mantenia atrafegat en mil i una dedicacions, a la família, a la ciutat i a l'acadèmia. Mogut ara Carles Riba, a més, per un inesperat impuls líric d'alta volada, es lliura a una arriscada aventura personal de descobriment, vers una altra pàtria, potser més antiga i més fonda, que rau a les arrels del seu propi ésser d'home i de poeta. Més encara, tot i ser ja tan transcendent el sentit d'aquesta inesperada aventura, l'escriptor, lliurat del tot a l'embat d'aquesta inspiració, se sentirà des de l'inici estranyament provocat —potser fins i tot cridat— a cercar en ell mateix altres dimensions que sobrepassin els horitzons humans, cap a zones clarament sobrenaturals de la seva pròpia existència.

Ara bé, tot això, que resulta ja tan extraordinari i que pot arribar a semblar una hipòtesi d'interpretació arbitrària, hom ja no pot deixar de prendre-ho com a punt de partença segur, un cop llegides les explicacions —bastant nombroses, per cert— que ens ha deixat el mateix poeta sobre l'origen i la gènesi d'aquest llibre. Com aquesta que va escriure per a introduir la segona edició de les *Elegies*:

[...] m'acarava a mi mateix, recollit en les meves pròpies forces, per tal que per elles em conegués i m'acabés i m'expandís cap a l'encontre d'una idea divina [...]. Creia, simplement; cristianament creia en la meva persona tu a Tu amb Déu, en la meva redempció i en el meu perfeccionament últim; veia el sentit de la meva vida, i de sobte, per l'exili, com per un assaig providencialment ofert, se m'anticipava el sentit de la meva mort.⁵

Trobem, així, que aquest notable pedagog que fou Carles Riba, excel·lent comentarista, a més, de textos a vegades molt difícils, ens introdueix ell mateix al nucli generador d'aquesta obra seva, prou complexa, per cert, i no gens fàcil d'interpretar. Doncs bé, encoratjats per aquests seus aclariments, ens disposem ara a fer una relectura de les *Elegies de Bierville*, donant ja per adquirit que tota l'obra gira al voltant d'un eix fonamental: la recerca tenaç de la veritat, referida a la seva persona; recerca que s'orientarà també, des de l'inici, en un doble sentit: el del coneixement de si mateix i el de la descoberta inesperada, però que brollarà de la seva pròpia entranya, d'una gràcia extraordinària de salvació. O bé, formulat de nou amb paraules de l'autor,

5. Carles RIBA, *Obres completes*, vol. 1, *op. cit.*, p. 215.

tindríem: «[d'una banda] la inefable coneixença, singular, íntima de mi mateix [...] [i d'una altra, la collita] d'una Gràcia [...] com un fruit que fa la seva final aquiescència a Qui n'ha preparat, des de la primera llavor, el complet i generós creixement.»⁶

Ens trobem, doncs, davant de dues indicacions que semblen referir-se ja a experiències pròpiament *transcendents*, en el sentit que, des d'ara, donarem aquí a aquest terme: el d'emmenar l'esperit humà a traspassar els límits habituals del seu món vital, vers situacions personals extremes, molt superiors i per això també molt més íntimes i essencials. Ara bé, aquest poderós dinamisme transcendent, molt humà, per cert, però també de caire sagrat i clarament religiós, es trobarà reforçat encara, en el cas del nostre poeta, per un intens impuls líric d'una tan excepcional força estètica i simbòlica que atorgarà a aquestes elegies una plenitud poètica difícilment superable. Ens toca ara, doncs, assajar de verificar, més en detall i seguint de més a prop el curs estilístic dels dotze poemes, com es va configurant als nostres ulls aquesta triple capacitat transcendent d'aquesta obra: la humana, la sagrada i l'estètica. Tres aspectes que marcaran l'ordre del nostre comentari, en què analitzarem, de manera senzilla i malauradament massa ràpida, cadascun d'aquests nivells, entre si prou diversos però de fet també prou complementaris.

I. A LA RECERCA D'UNA IDENTITAT TRANSCENDENT

Tot aquest recull de poemes sembla haver estat concebut imaginàriament des de la figura central d'un gran viatge. Un viatge, en primer lloc, d'anada per camins incerts, viscuts amb angúnia per un home desterrat, però, sortosament, esperonat ben aviat per un esperit d'aventura que l'empeny a arriscar-se per camins estranys i encisadors. Un viatge, a més, que esdevindrà de sobte un camí també de tornada cap a un lloc familiar i molt personal, una pàtria pressentida ara com més íntima i valuosa. Es tracta d'un viatge, doncs, que en el seu sentit essencial de moviment cap a una meta es va transfigurant poèticament en formes molt diverses, gairebé sempre metafòriques, com la d'una navegació a mar oberta o la pujada al cim d'uns penya-segats, o la immersió cap al fons del mar, o l'exploració d'una gruta que s'endinsa en la roca. Cal afegir-hi encara un altre sentit més abstracte d'aquesta figura central del viatge: el d'un moviment de transformació o de canvi i també de crei-

6. *Ibídem*, p. 216.

xement, tot revivint anímicament les metamorfosis naturals de mort i renaixença, o significant, més específicament encara, el passatge o la iniciació d'un jo vulgar a un altre jo més autèntic.

De sempre han estat reconeguts el camí i el riu com a símbols majors del curs de l'existència humana, i en el nostre cas —com ja ho hem anticipat— esdevindran a més imatges d'un moviment que empeny el poeta cap a espais inesperats i meravellosos, verament superiors, per acabar suggerint l'itinerari, més o menys directe i no sempre segur, de l'ànima vers Déu.

Pel que fa a la imatge visual del camí, és interessant recordar aquí com la forma mateixa de versificació de les *Elegies* ajuda també i molt, pel seu propi ritme i la seva música, a recalcar el seu sentit dinàmic, pel fet d'ésser poemes compostos sempre en hexàmetres clàssics (prou sovint dactílics), tan típics del relat èpic, que ens permeten d'anar compassant el discurs poètic amb el caminar imaginatiu del protagonista. Escriu encertadament un crític: «El ritme accentual del díptic elegíac [...] suggereix en la seva repetició el pas vacil·lant de qui inicia un camí sense conèixer-ne exactament el terme.»⁷

«Era secret el camí, fabulós de tristeses divines» (I, 1).⁸ Així sona el vers inicial de la primera elegia, on la imatge del *camí*, emfàticament accentuada abans de la cesura, sembla voler donar-nos el to i el tema dominant de tota aquesta llarga simfonia. Un camí solitari, a més, i enmig d'un bosc, iniciat per un emigrant erràtic i trist, el qual, lluny de sentir-se enfonsat per la tristesa, comença ja a endevinar imaginàriament certs espais *secrets*, *fabulosos* i fins i tot sagrats (o *divins*), capaços d'induir-li una primera esperança. I noti's com en un sol vers de setze síl·labes pot arribar l'autor a suggerir el sentit general de tota l'obra. Car l'ànima d'aquest caminant solitari:

[...] s'hi coneix, ja no és sola a esperar;
en el parc estremit on sembla estar per renéixer
jo no sé quin déu mort, fill de la font i del verd. (I, 12-14)

Heus ací ja formulat el punt de partença absolut de tota l'obra. Ens convé, tanmateix, distanciar-nos-en una mica per contemplar-la en el seu conjunt i començar a preguntar-nos quins són, de fet, els principals recursos estètics de què es valdrà el pelegrí en el seu sorprenent i difícil viatge.

7. Mercè BOIXAREU, *El jo poètic de Carles Riba i Paul Valéry*, op. cit., p. 85.

8. Totes les citacions literals dels versos de les *Elegies* duren, entre parèntesis, el número romà del poema i el del verset en xifres àrabis.

Doncs bé, el primer i el més freqüent d'aquests mitjans serà la memòria. Tots sabem que Carles Riba fou un gran estudiós de l'Antiguitat clàssica, fent coneixedor de la cultura del passat però també de la més moderna europea, molt obert sempre a l'esperit dels grans pensadors morals i religiosos d'Occident. Doncs aquest pelegrí, ara aparentment solitari i privat de tot altre equipatge, porta en la seva memòria un tresor molt ric d'imatges i records, heretat sobretot de la seva estimada Grècia clàssica, que li permetrà d'evocar situacions històriques i monuments molt significatius, així com conjurar alguns personatges exemplars de la mitologia o de l'èpica antigues, prou atractius per a estimular-lo en la seva aventura personal. Així, per exemple, un dia evocarà el temple de Súnion i un altre dia contemplarà el sagrat promontori d'Atenes, que de sobte s'alça davant seu, com succeïa als mariners homèrics quan finalment l'albiraven enmig de la tempesta, contents d'haver «ben girat el seu rumb» (II, 8), i el veneraven com un lloc diví, seu de Posidó, «rei de la mar i del vent [...] marbre absolut, noble i antic jo com ell» (II, 2 i 4). I és que el poeta s'arriba a identificar no sols amb els mariners, ara ja esperançats, sinó amb el mateix temple enlairat sobre el temps i salvat de la ruïna total, com si conegués, ell també, «per ta força la força que el salva als cops de fortuna» (II, 13).

Molts i ben variats són, en efecte, els recursos de la memòria i del somni que aniran ajudant oportunament el nostre pelegrí en el seu ja inexcusable itinerari transcendent. En d'altres moments serà el record, molt viu, per cert, de la font de Castàlia, a Delfos, o encara el de la gran victòria dels grecs sobre els perses, aconseguida a Salamina, exemple admirable de lluita d'un poble petit —com Catalunya— en defensa de la seva llibertat. També el veurem moltes vegades invocant alguns déus pagans, com a sagrades sublimacions que són d'alguns grans fenòmens naturals. Però, sobretot, ens sorprendrà el conjur màgic d'alguns herois de la mitologia grega, que necessitarà convocar el poeta en els moments més crítics del seu itinerari. Entre d'altres, dos seran els més il·lustres d'aquests personatges, ells també protagonistes d'aventures poèticament transcendents: Orfeu, l'iniciador que fou en el traspàs als misteris del més enllà de la mort, i, de manera molt més assídua, Ulisses, l'enginyós rei d'Ítaca, vencedor a Troia, que retornà feliçment a la pàtria, en una navegació plena d'aventures i perills.⁹

9. El tema d'Ulisses va ser sempre molt present en la vida i l'obra de Carles Riba. Va fer, en efecte, dues traduccions de l'*Odisea*, una més literal i l'altra més estilística. I va estudiar també amb molt interès el llarg poema homèric *Nausica*, del seu estimat mestre Joan Maragall.

I serà sobretot a partir de la meitat de les *Elegies*, a partir de la sisena, que Riba tindrà molt present Ulisses, quan comprendrà que ell també està vivint ja un viatge de retorn i potser fins i tot d'arribada feliç, com l'heroi de l'*Odissea*:

He navegat com Ulisses pel noble mar que separa,
amb un titànic somrís d'obediència a l'atzur,
l'illa de l'últim adéu, on es va inclinà' el meu migdia,
i el necessari ponent, dolç d'una glòria sagnant. (VII, 1-4)

Ara bé, serà precisament en aquest moment quan la memòria i el somni, sempre molt imprecisos i fugissers, començaran a cedir la seva funció dominant en el cor del poeta a altres sentiments més realistes i potser més segurs, com l'esperança i la passió amorosa. Sentiments que Riba també va saber trobar en Ulisses, tant en la seva tenaç determinació de seguir sempre endavant, com en el seu gran gest de renúncia de la jove princesa Nausica, a l'illa penúltima. Emperò, en el cas del nostre poeta, aquesta sintonia entre el seu afany i la voluntat èpica del rei d'Ítaca presentarà una diferència remarcable: car, si l'aventura d'Ulisses fou bàsicament exterior i en certa manera anecdòtica, l'itinerari ribià s'està transformant en un camí de misteri, cap a l'interior de si mateix i molt més exigent quant a la disposició espiritual requerida, més transcendent també si tenim en compte el terme al qual tendeix aquesta recerca personal. Ell mateix reconeixerà aquesta gran diferència de nivells, quan, en l'elegia desena, confessarà que se sent molt canviat, i en procés de transformació i fins i tot de renaixença, mogut com està i il·luminat per:

[...] no sé quina mar interior, madurant
lluny dins meu en illes d'encara impotent melodia;
canvi o naixença —era igual: era una mar i el seu vent. (X, 16-18)

Certament, ell seguirà encara navegant, però per espais ja del tot diversos als del viatge èpic; molt superiors també, car la mar i el vent ja no seran ara només fenòmens naturals, sinó també símbols d'una realitat interior, imensa i poderosa, que el mena a un destí verament insospitat.

Fins aquí hem estat veient com la imatge prototípica del camí o de la ruta marina va centrar la concepció i bona part del discurs deíctic de les *Elegies de Bierville*; ens queda encara per veure on condueix, efectivament, aquest camí tan fabulós i incert. I penso que ho podrem ara descobrir més fàcilment si,

deixant ja la imatge del camí o de la navegació, ens decidim a resseguir l'altre eix temàtic de tota l'obra, que és el de l'amor humà. Compregui's bé que no es tracta d'un eix del tot divergent o contraposat a l'anterior, ans d'una orientació paral·lela i en certa manera convergent, car el sentit profund de tot aquest viatge, en si mateix tan interessant, el dóna l'amor com a motivació principal. Talment com en els dos viatges exemplars suara esmentats, era també l'amor a una dona estimada el que els justificava: Orfeu en el traspàs màgic i arriscat per a recuperar la seva estimada Eurídice, i Ulisses desitjant trobar Penèlope, l'esposa fidel. I no és estrany que així sigui també en el cas de Carles Riba, car és prou conegut que ell no va deixar mai de referir-se a l'amor com a argument preferent de tota la seva obra poètica, com també ho fou de la seva vida. Efectivament, l'amor, per a Riba, com per a tants grans poetes i esperits superiors, va ésser vist i viscut com una de les realitats majors de l'existència: l'objectiu de tots els seus anhels i treballs, però també la motivació primària de tota activitat humana, sobretot de les més enlairades i espirituals.

Doncs bé, a les *Elegies* i pel que fa a aquest primer argument de la recerca d'un jo més veritable, l'amor humà esdevindrà el gran símbol del desig i de la unió de dos éssers que s'estimen i es busquen de manera apassionada, com les dues parts substancials d'una mateixa realitat transcendent. Riba ja havia emprat aquest símbol abans del seu exili, en un llarg poema inacabat que va perfer precisament en els mesos en què estava escrivint les primeres elegies i que va titular *Reconciliació*, on l'amant interpel·la l'amada com a l'altra meitat de si mateix:

Per retrobar la teva veritat,
amor, confon-te en mi, que t'he pensat
pura com la més pura solitud
de la llum [...].¹⁰

Es tracta, en efecte, de la paràbola ben coneguda d'*animus* i *anima*: el primer terme del binomi representa el factor masculí, la intel·ligència crítica i la força, mentre que el segon figuraria la part més íntima i amagada de la persona, el principi vital i maternal, la realitat humana més espiritual i sagrada. Seria, doncs, un símbol bipolar que, en el cas de l'obra ribiana, connotaria a més aquella intensa recerca d'una més plena reconciliació i unió personal,

10. Són els versos 13-16. Vegi's el comentari a J. MEDINA, *La plenitud poètica de Carles Riba, op. cit.*, p. 79-82.

que fou un seu afany antic d'arribar a viure una existència autèntica, segons el clàssic mandat de Delfos: «Esdevine el que ets!» o «Coneix-te en el que ets». Els dos preceptes, en dos plans distints, es relacionen i es completen, com també havia reconegut públicament el mateix Carles Riba.¹¹ Una unió certament plena, harmoniosa i triomfant, de la qual:

Sols l'inefable abús i acreixement l'un per l'altre
dels perfectes amants fóra una imatge adient;
com en cad'un es compensen i mútuament s'ultrapassen
l'ànima i el subtil dolç instrument corporal. (XI, 27-30)

No ens ha d'estranyar, aleshores, que també siguin tan freqüents i variades les referències a l'amor humà al llarg de totes les *Elegies de Bierville*. Des d'una situació inicial d'amor pobre, viscut a l'exili, entre altres moltes carencies («Era tan trist l'amor a l'ombrosa vora enllacada / dels records adormits, tan solitari en la nit [III, 1-2]), fins a les primeres manifestacions joioses de plenitud, testimoniades per la passió i «el fervor dels dos enamorats juvenils», feliços en la seva unió, «com els déus» (III, 26 i 30).

Ara bé, un cop recuperat aquest necessari fervor amorós, arribarà també a transfigurar-se el nostre poeta en un amant apassionat, com aquell:

[...] que entre dues tanques fa via
per la vall vesprejant, deixa endarrera el seu pas
i omple els seus ulls asservits en el pensament de l'encontre
i s'acompanya ja de l'abraçada i la veu. (XI, 41-44)

I és aleshores que l'autor anirà aplicant més sovint aquesta paràbola identificant-se ell amb l'enamorat inquiet en què es transforma la seva ànima, o amb l'espòs apassionat de l'altra part de si mateix:

pujo per retrobar el qui és jo mateix i madura,
únic, de mi mateix [...]
i en l'impuls consentit cap a l'harmonia fixada,
dins la posta que em venç creo l'aurora brillant. (XI, 47-50)

Versos una mica estranys, sens dubte, que ens anticipen, però, el terme final de la primera etapa d'aquesta llarga recerca, tal com l'hem resumida:

11. Carles RIBA, prefaci a la 2.ª ed., dins *Obres completes*, vol. I, *op. cit.*, p. 215.

l'harmònica reconciliació del seu jo, més crític i actiu, amb el jo més íntim i autèntic. Un procés que encara tindrà un abast molt més transcendent, i que no arribarà al seu final feliç sinó a través d'una llarga maduració i d'una sorprenent purificació penitencial, tan exigent com ho foren les antigues iniciacions òrfiques, de mort i resurrecció, o la que va voler reviuere el Dant, a través de l'infern i del purgatori, o, en el nostre cas, el que aspira a assolir el nostre poeta, per la memòria d'un impossible estat prenatal («he davallat en mi, somni per somni avall, / ombra per ombra» [VI, 12-13]), fins a assolir «el passat pueril» i l'instant de l'engendrament, acte d'amor i font original de tota innocència anterior.

Si en el meu cos carnal solament un triomf inefable
va poder-me engendrar contra la nit i el no-res
(entre els braços del pare, oh mare en la llum i en la Gràcia [...]). (IX, 7-9)

Ara bé, un cop realitzada aquesta tan exigent purificació, amb coratge i amor («violentament obrint-me per dins en fontana / viva de mi mateix» [X, 43-44]), s'anul·la finalment la duplicitat interior, se supera la separació i es realitza la tan cobejada reconciliació: l'experiència transcendent d'una unió interior de l'ésser humà que ultrapassa tot altre coneixement, tot altre sentiment d'harmonia i de pau profunda:

Foren uns instants que jo comptaria per vida
i per avenç d'això: ésse' integrat en el fi;
ja en mi mateix no pertànye' a l'obscur destí de les coses
ni al precari pols de la memòria en la sang. (XI, 33-36)

I com no podia ser altrament, fruit d'aquesta primera transformació, el poeta exulta joiosament, mentre brolla en ell un nou cant més elevat encara, car, inesperadament, dins d'aquesta nova harmonia interior, se li farà palesa una altra presència —terme suprem i sorprenent del seu itinerari—, molt més poderosa que la seva pròpia consciència, però també intensament amant, que no li permetrà d'aturar-se ni de tancar-se en el jo exclusiu, sinó que l'obrirà amorosament a nous horitzons infinits.

Doncs bé, és d'aquesta nova dimensió transcendent, més extraordinària encara que l'anterior, que ens correspon ara de parlar amb un cert deteniment.

2. LA DIMENSIÓ SAGRADA I DIVINA DE LES *ELEGIES*

Comencem recordant de manera genèrica que tot el dens i complicat entrellat de les *Elegies de Bierville* traspua al·lusions de caràcter sagrat i àdhuc religiós —en alguns poemes més explícites que en d'altres—, des d'aquell primer suggeriment a unes estranyes «tristeses divines» (I, 1) fins a la mística eclosió que es realitzarà a l'elegia onzena. A les cinc primeres, si bé no del tot definida, ja es pot descobrir una certa preocupació del poeta davant la divinitat; emperò, serà sobretot a partir de la setena que el predomini dels elements sobrenaturals esdevindrà ja definitiu; i serà en les tres últimes que aquesta presència es farà encara més clara, «tan clara que fins fa mal d'ulls», com diu un comentarista.¹²

Així, sota una aparença força complexa, curulla d'al·lusions humanistes, en què sobresurt el doble itinerari personal que ja hem assenyalat, les *Elegies*, quan se les comprèn en el seu conjunt i en profunditat, semblen desplegar de fet un sol argument substancial: el de l'ascensió de la criatura humana, amb tot el seu gruix existencial, cap al seu Creador. Moviment d'elevació espiritual que, en el cas de Riba, s'ha d'entendre, a més, com una autèntica *conversió* personal, des d'una anterior potser més pagana celebració poètica de la bellesa i de les forces naturals, fins a aquesta contemplació personalitzada i fervent del Déu interior. Així ho reconeixia el mateix autor en introduir les *Elegies*, el 1942, com ja ho recordàvem a l'inici, amb una citació, trencada per nosaltres, que continuava així:

[...] ple de mi mateix no finit i del que de mi mateix hagués donat, m'acarava en mi mateix, recollit en les meves pròpies forces, per tal que per elles em conegués i m'acabés i m'expandís cap a l'encontre d'una idea divina. Això era tornar, sí, «a la meva ànima com a una pàtria antiga».

I, una mica més endavant, resumia així aquesta experiència bàsica, viscuda també per ell com un gran canvi:

[...] aquell divinement forçat retorn a les bases, valgui l'expressió, per on sóc sostingut i nodrit [...], aquella rara experiència vivificadora, en suma, que potser no ens és atorgat de fer si en certa manera no l'hem merescuda, ¿com podria ésser absurd que la qualifiqués d'humanística, si el seu caràcter

12. J. FERRATÉ, «Riba, home essencial», dins *Papers sobre Carles Riba, op. cit.* 1993.

de religiosa, que no he vacil·lat a atribuir-li, la cobreix ja en principi més amplemment?¹³

Alguns dels estudiosos de l'obra de Carles Riba,¹⁴ interessats per l'evolució del sentiment religiós d'aquest autor, semblen estar d'acord, almenys, en això: que l'exili viscut a França, i les *Elegies de Bierville* que en deriven, representen el punt àlgid d'aquesta recuperació de la fe cristiana. Es tracta d'un episodi vital força important, si tenim en compte que els quinze o vint anys anteriors el nostre il·lustre humanista i filòleg havia viscut més aviat distanciats de l'Església, i potser també una mica agnòstic en matèria religiosa. Cal també tenir en compte que aquesta justament anomenada *conversió* es mantindrà després del seu retorn a Barcelona i fins a la mort, com es pot comprovar, si més no, en la seva obra poètica posterior, bo i prenent a vegades actituds intensament dramàtiques (com, per exemple, en els tres oratoris).

Però abans d'explicar nosaltres en què va consistir aquest esdeveniment religiós realment important, tal com ens ho presenten les *Elegies*, i per no separar-nos del tot del text poètic, recordarem en primer lloc algunes de les figures i símbols de caràcter sagrat que més hi sobresurten i resumirem després les tres estacions o situacions anímiques que marquen l'itinerari del nostre pelegrí poètic de l'absolut.

En els repertoris comuns de matèries religioses s'hi troben sovint paraules o imatges referides a certs fenòmens naturals, talment extraordinaris, que omplen d'espant i són reverenciats com a sagrats. Ja hem assenyalat alguna d'aquestes figures, esporàdicament presents a les *Elegies*, però hi hem de tornar. Recordem, per exemple, l'acció omnipotent del mar o d'alguns vents realment desfermats, que suggereixen per la seva intensitat intervencions misterioses i sobrenaturals. Així, a l'elegia setena s'hi al·ludeix amb admiració, perquè semblen decidir el destí dels pobres mortals o d'uns navegants perduts en el mar: «Sobre la rosa dels astres, set vents, atònits, deixaven / que n'exultés un de sol, el decretat del retorn» (VII, 5-6); també, a la tercera elegia, el poeta contempla l'apassionament de dos enamorats, com si es tractés d'una força miraculosa que els emportés: «sota el llit amorós l'onada inestable i, bevent-los / les rialles, els vents que han mesurat el gran freu» (III, 31-32). Sense oblidar que l'amor humà expressa sovint, en

13. Carles RIBA, *Obres completes*, vol. 1, *op. cit.*, p. 215-216.

14. Ens referim, particularment, a Carles Miralles, Joan Gomis, Albert Manent, Jordi Pinnell i Jaume Medina, però n'hi ha d'altres també importants.

l'obra de Riba, una espècie de traspassament existencial, d'abast religiós, gràcies al qual els amants purs poden arribar a obrir-se a l'Altre, amant infinit, predisposant-se així per al misteri cristià de la caritat. I, un cop més, és el mateix Carles Riba qui ho reconeix en un dels seus comentaris a l'elegia setena:

[...] el tema de la caritat [l'amor cristià], el tema de la companyia, el de la comunitat de natura i destí amb els altres homes [...], l'amor dels que un ha trobat en el seu pas i que donant alguna cosa a un han esdevingut ells mateixos una mica, és el que ja eren en la idea divina. [Perquè] la construcció humana és això: es fa no tant rebent com donant.¹⁵

Citem un cop més, entre les figures poètiques de significació religiosa sovintejades per Riba, les divinitats paganes, els déus de la mitologia hel·lènica, entesos com a poderosos missatgers sobrenaturals, o com a agents de renovació o de canvis radicals. I sembla oportú suposar que en aquest costum de referir-se als déus, per qualificar retòricament situacions extremes, estava seguint Riba el seu admirat Goethe i potser també el seu estimat mestre Joan Maragall; si bé caldria afegir que Riba, en aquella seva època de conversió religiosa, mai no es referirà a aquestes divinitats paganes sense una certa reserva, tal com aleshores ho manifestà al teòleg Carles Cardó en una correspondència molt sincera i en si mateixa molt interessant.¹⁶

Doncs bé, totes aquestes figures retòriques de caràcter sagrat, i moltes altres que ara no podem ni enumerar, van creant un clima poètic i religiós, molt dens a les *Elegies*, dins del qual es verificarà l'itinerari espiritual, d'abast transcendent, del nostre viatger, ja des d'ara molt més esperançat.

I si ara, des d'un altre punt de mira, volguéssim comprendre el conjunt d'aquest viatge ascendent vers el diví, potser fóra bo de recordar breument les tres etapes que el caracteritzen. En efecte, des d'un primer moment resulten evidents els exercicis de despullament o d'ascesi personal que ha de viure el jo moral del poeta. I no només per les privacions, pròpies de l'exili, sinó a causa sobretot del gran desig d'esdevenir *l'home pur i essencial*, pel joc

15. Carles RIBA, «Presentació d'una lectura de les "Elegies de Bierville"», dins *Obres Completes*, vol. IV: *Crítica*, op. cit., p. 294-295.

16. Cf. Albert MANENT, «La correspondència entre Carles Riba i Carles Cardó», dins *In memoriam Carles Riba*, Barcelona, Ariel, 1973.

dialèctic de la memòria recuperadora i de l'oblit anul·lador. Una purificació que, en segon lloc, esdevé una rigorosa superació dels sentits, en una espècie de nit mística («nit amb joia dels ulls, nit més enllà de la nit!» [V, 16]), o una privació de sensacions exteriors tal que el mena a vegades en una espècie d'èxtasi o de suspensió de la consciència, com en el «somni òrfic de salvació en la memòria» de la desena elegia, ja no, tanmateix, en un sentit panteïsta sinó clarament cristià;¹⁷ estat insòlit, per cert, que li arriba com una mena de mort («de sobte morir al present» [X, 5]), i li permet, a més, d'adquirir un coneixement superior, irreductible al pensament lògic. Fins que, en una tercera etapa, el subjecte serà finalment arravatat per un poder superior, que l'arrenca de les seves falses arrels:

em prenia la crida eternal de pura tendresa —
la que l'exiliat sent de vegades [...]. (X, 39-40)

Em prenia, però que absoluta! Com el que ens salva,
súbit, des del cor més entranyat del perill;
com l'amant que vol lliberar l'amada dispersa
pel necessari mot i se l'enduu al desert. (X, 43-46)

Versos d'una notable delicadesa i d'una significació verament transcendent, que mostren l'experiència d'una inesperada i immerescuda salvació dels perills de la nit fosca, realitzada ara, a més, pel poder extraordinari de l'amor diví, com ho confirma la cita implícita al profeta Osees, quan Jahvè s'enduu l'amada infidel al desert per a recuperar-la del tot.¹⁸

I, arribats a aquest punt, és molt important d'adonar-nos que el poeta està vivint aquesta nova experiència, religiosament desconcertant, a l'interior de l'altre esdeveniment força extrem, que ja hem comentat, de la felicitat reconciliació salvadora del seu jo substancial, ja del tot integrat:

violentament obrint-me per dins en fontana
viva de mi mateix [...]. (X, 47-48)

17. En la nota de comentari de l'elegia desena, que Carles Riba escriví per a l'edició de Santiago de Xile (1949), avisa l'autor que no hi ha aquí «res de l'orfisme panteístic de Rilke, malgrat algunes reminiscències en les imatges figuratives o en fórmules d'expressió. Tota l'elegia és en rigor una afirmació cristiana de la immortalitat personal i de l'ànima», dins *Obres Completes*, vol. 1, *op. cit.*, p. 242. Recordi's també que aquesta elegia va ésser l'última que va redactar Carles Riba.

18. Os 2,16.

Perquè sols així se'ns pot fer palesa la consumació del doble procés realitzat, de l'humà i del sagrat, en una «noça inefable, enyor, rara visita en la nit» (X, 56), quan ja no actuen els déus «llunyans i indiferents» —com sembla que els sentia Hölderlin—, sinó només el Déu viu i amorós, «el Déu de la Salut —escriu Riba—, anterior a l'home que neix en cadascú per la Gràcia».¹⁹

Quina seria, doncs, finalment, aquesta situació d'altíssima transcendència que el nostre pelegrí-poeta sembla haver assolit? No gosaríem respondre a aquesta pregunta tan íntima si el mateix autor no ens tornés a ajudar, quan ens la descriu poèticament a l'elegia onzena, com una visió contemplada «durant breus instants», una visió, a més, intensament amorosa, similar a la de tants místics cristians. Sembla, doncs, que el nucli essencial, íntim i misteriós, d'aquesta experiència podria estar resumit, de forma molt delicada, en aquests versos, realment sorprenents, investits a més d'una gran bellesa lírica:

[...] Algú, dintre de mi
[...] s'havia
tot de sobte estimat; amb el meu cor estremit
violentament i virginal va estimar-se,
com si em necessités per a conèixer-se en mi,
per a plaure's en mi i en la meva joia expandir-se. (XI, 14-19)

Versos verament místics, potser entre els de més alta volada de la poesia religiosa catalana de tots els temps, que semblen seguir l'estela dels cants espirituals de Llull i d'Ausiàs March, de Verdaguer i de Maragall, amb evident ressonància també del Càntic dels càntics bíblic i del *Càntic espiritual* de Joan de la Creu; car també Riba necessitava recórrer al suprem valor expressiu de la metàfora amorosa per a traduir la passió, la joia i la plena harmonia del gran do que representa la unió de la persona humana amb el Déu que l'ha creada i la salva.

Assenyalem encara, per acabar aquest segon apartat, el caràcter específicament cristià d'aquesta conversió de Carles Riba durant l'exili. Sembla, en efecte, que el nostre poeta, retornat al Déu de Jesús, va deixar de pensar en un Déu deslligat de la història humana, com ens ho confirmarà, anys després, en el seu recull posterior de sonets, *Salvatge cor* (1952), i més encara a *Esbós de tres oratoris* (1957), ja clarament centrat en la figura de Crist.

19. D'una carta de Carles Riba a Carles Cardó. Cf. Albert MANENT, «La correspondència entre Carles Riba i Carles Cardó», *op. cit.*, p. 244.

I creiem, a més, que aquesta percepció d'un Déu fet Home i verament interessat pels homes, havia de complaure molt particularment aquest gran humanista que fou Riba. Car, per exemple, ja a les *Elegies*, en comprendre que l'invisible Déu Vivent s'havia coronat de la seva pròpia natura, dels seus sofriments i dels seus amors humans, el «gran cor satisfet» (XI, 21) de Riba podia ara exclamar:

Res no pot ser com abans. Comprenc, més enllà del silenci
i ah! més enllà del meu cor, que l'invisible Vivent
que es coronà de mi i del meu crit gloriós [...]
[...] completava el meu compte
de sofriment terrenal amb el seu propi diví;
fins que *tot* fos amor [...]. (XI, 51-53 i 56-58)

Des d'aquests cims supremes on ens han situat les elegies finals (X i XI), que són les més explícitament religioses de l'obra sense deixar per això d'ésser també molt humanes, pensem que fou un gran encert seu voler tancar tot aquest llarg procés de superació personal amb aquest famós hexàmetre, sintètic i brillant, com un dels millors epigrames clàssics:

Home entre els homes jo, déu contra els déus el meu Déu! (XI, 66)

3. LA TRANSCENDÈNCIA POÈTICA DE LES *ELEGIES*

Quan ens posem a llegir aquesta obra de Riba, ens crida de seguida l'atenció l'extraordinari nivell estètic de la seva textura, tant més meritori quan s'hi recorden les circumstàncies, força penoses i austeres, en què va viure el poeta en aquells anys d'exili; per bé que hi ha qui pensa que és precisament en situacions adverses que els bons poetes manifesten el seu geni artístic amb més força i brillantor. Cal recordar, a més, que per al nostre autor l'activitat poètica fou sempre la forma més adient de reaccionar als estímuls, favorables o adversos, de la vida present. I pel que fa a la composició de les *Elegies*, així ho confirmava ell mateix amb tota franquesa: «Vaig començar a pensar, en l'exili, de l'única manera que, comtat i debatut, jo sé pensar: per procediments poètics.»²⁰

20. Carles RIBA, «Presentació d'una lectura de les "Elegies de Bierville"», *op. cit.*, p. 290.

A més d'això, cal tenir en compte la gran serietat del caràcter de Riba quan es posava a pensar i a escriure sobre la vida i la història humanes, interpretant-les sempre dins d'horitzons més aviat transcendents i dotant-les, a més, poèticament, d'una gran capacitat simbòlica.²¹ També en això apareix Riba verament proper a l'actitud dels grans poetes Dant i Goethe, que, com sabem, figuren entre els seus preferits per haver-li fet comprendre la serietat de la Poesia, com el millor mitjà de què disposa l'home d'interpretar i d'assumir el seu propi destí. No ens hauria de sorprendre, doncs, aquesta alta tensió poètica que trobem en una obra, tan profunda com les *Elegies*, on el nostre autor, «al bell mig del camí de la seva vida», va voler realitzar una intensa meditació sobre la seva situació personal i sobre el sentit de l'existència humana. Com per a Goethe, també per a ell fou la Poesia *un camí de coneixement*, més integrador encara que el de la raó, a la qual poèticament afegeix sentiment i passió i tota la joia que la bellesa procura. Així ho resumia el mateix Riba cap al final de la seva vida en aquest pensament: «La poesia és joc, però també és foc; recerca, però també gràcia; coneixença, però també transcendència.»²² La Poesia, doncs, era per a ell no només l'òrgan més integrador dels seus sentiments, sinó també i sobretot el mitjà més adequat de què disposava per realitzar-se com a persona, com ho comunicava un dia a Marià Manent amb aquesta frase categòrica: «[per la poesia] la meva ànima creix i se salva.»²³

Tot això ve ara a tomb de les *Elegies de Bierville*, tan fortament motivades, com ja hem dit, pel profund i tenaç desig de saber «qui sóc jo i a on vaig?», «qui em mena i cap a on?». Ara bé, aquestes interrogacions, tan filosòfiques i èticament tan responsables, l'escriptor se les plantejava també poèticament, com ell mateix ho reconeixia, en parlar d'aquest seu llibre:

[...] vaig fer l'esforç cap a trobar la Poesia —cap a trobar la inefable coneixença concreta, singular, íntima de mi mateix [...]. I en tant que volia per aquella coneixença preciosa una expressió en la llengua [catalana] [...] *amb els mitjans de la qual jo havia après a refer per a mi l'univers.*²⁴

Sigui dit tot això en general; però, si volem ara confirmar, breument, l'alta qualitat estètica d'aquesta obra, no podem deixar d'assenyalar alguns exemples, en el text mateix, que ens ho demostrin més en particular. És el

21. Cf. al respecte el que diu Jordi Malé a *Poètica de Carles Riba*, *op. cit.*, p. 322.

22. Carles RIBA, *Obres Completes*, vol. III, *op. cit.*, p. 339.

23. Citat per Jordi Malé a *Poètica de Carles Riba*, *op. cit.*, p. 326.

24. Carles RIBA, *Obres completes*, vol. I, *op. cit.*, p. 216. El destacat en cursiva és meu.

que intentarem en aquest darrer apartat de la nostra dissertació, resumint-ho en els tres aspectes següents: el llenguatge poètic, el potencial imaginari i la qualitat del càntic líric.

No es d'estranyar que un filòleg tan il·lustre com va ésser Carles Riba, enamorat a més molt particularment de la paraula poètica com a *paraula viva*, hagi assolit, en aquest recull tan unitari de dotze elegies, una obra de qualitat tan extraordinària, també en la seva dimensió lingüística: ens admira no només la gran precisió etimològica de molts dels seus signes verbals, sinó la subtil i amorosida manera de combinar-los, gràcies a una sintaxi molt lliure i creativa, amb freqüents i valents hipèrbatons i encavallaments, que produeixen dolces harmonies, però també, a vegades, inesperades dissonàncies. Hi trobem, a més, tot un joc de relacions semàntiques, realitzat de manera intel·ligent i precisa amb les paraules, i sobretot amb una sèrie d'adjectius molt sorprenents a vegades, però també per mitjà de les antítesis i les paradoxes, més conceptuals que verbals. Tot això —tinguem-ho present— sempre inserit dins d'una notable fidelitat clàssica a l'hexàmetre èpic i elegíac —únic metre prosòdic de tota la composició—, amb poemes, això sí, d'extensió ben diversa, des dels catorze versos dels tres més curts, fins als setanta-sis del més llarg de tots (la desena elegia). Doncs bé, dins d'aquesta pauta rítmica, tan complexa però molt ben calculada, les mil formes diverses de la frase musical, adés llarga i serpentejant, adés curta i tallant, atorguen una gran varietat expressiva i una graciosa flexibilitat als sentiments, força diversos per cert, sempre dins d'un discurs poètic que, com ja hem vist, resulta sempre molt íntim i espiritualment molt ambiciós.

Com no podia ser altrament, la paraula en si mateixa esdevé part del contingut argumental en algunes de les elegies. Així, per exemple, quan el poeta confessa que ha cercat inútilment la paraula precisa («sense arrencar de l'entranya innombrable el mot que hi dormia, / l'incalculable mot, pur en l'espera dels déus!» [VI, 9-10]); o bé quan ens trobem amb versos com aquests: «els mots [...] / són el començament, just un senyal del sentit» (VII, 23-24) o, encara, «mots! la meua veu assedegada us fa plens» (IX, 6); o bé quan és el nom d'algun ésser preciós el qui pren un relleu especial, com el nom misteriós d'Eurídice («únic / dins el teu nom amb tu» [X, 31-32]). Sense poder ara oblidar el gran goig amb què estaria escrivint aquest impenitent lingüista, ara desterrat, apassionat sempre de la nostra llengua catalana, en uns moments crítics en què es podia témer un nou i perllongat calvari per a ella...

Pel que fa al gran potencial imaginatiu d'aquesta obra, ja hem comentat abans les riques vetes mítiques i llegendàries que s'hi troben. I és que aquest

exercici continuat de la memòria i de la imaginació, des de situacions vitals bastant incertes, obrien necessàriament el seu ànim d'aventurer espiritual, però també d'artista, a un món imaginari, meravellós i molt estimulant. La seva poesia esdevindrà, així, essencialment metafòrica. Val a dir que es mourà en un doble nivell de realitat, d'una banda concret i difícil i, de l'altra, més aviat imaginari, molt exemplar i lluminós. Un discurs poètic, doncs, de tendència platònica, on el protagonista sembla participar d'unes idees exemplars que il·luminen la seva realitat concreta. Com es pot veure quan l'ideal de la bellesa (a l'elegia quarta, per exemple) resplendeix en el cos despullat d'una nedadora, que en llençar-se al riu hi produeix el miracle que «la sang juvenil del món torna a córrer» (IV, 13). I remarqui's bé l'eficàcia admirable d'aquesta metàfora: l'aigua d'un riu, gràcies a una noia que hi neda, esdevé «la sang juvenil del món»; tan màgic resulta aquest esdeveniment que «ella i els déus i els meus ulls» (IV, 16) queden del tot encisats de tanta bellesa.

Així, el nivell superior imaginari estaria transfigurant i àdhuc sublimant contínuament la realitat humana material, moltes vegades ben trista i esquerra. Miracle que també sovint succeeix a l'interior de la relació amorosa, quan els amants, transfigurats, accedeixen a una alta visió, on resulta molt «més present i més nu oh! que a les mans i que al goig, / el bell cos amorós» (VI, 32-33). Efectivament, en aquesta gran obra poètica de Riba tota la realitat exterior sembla estar sotmesa a un procés de metamorfosi permanent; car és precisament en això que consisteix per a ell el gran miracle de la Poesia. Visió estètica que ens fa palesa, un cop més, l'herència romàntica que reverenciava Riba, i sens dubte també l'herència modernista, molt maragalliana, de l'encanteri òrfic. Ja ho hem recordat diverses vegades en comentar la singular presència d'Orfeu a les *Elegies*, no només com a «mestre perfecte» (X, 53), iniciador del metafòric procés de purificació de l'esperit, sinó també, i molt substancialment, com el qui ens atorga el do diví de la música i el cant, que permet al poeta de celebrar més intensament encara la seva profunda transformació espiritual.

Es converteixen així aquestes *Elegies* en un gran càntic, mig màgic i mig místic, proferit per aquest pelegrí de l'absolut, quan s'exalta en els moments més àlgids de les seves peripècies i experimenta joïós que s'ha omplert «el pit del seu cant» (X, 36) i que, «arbre arrelat en el crit de la meravella passada» (X, 71), se sent tot ell transformat en música i càntic:

oh cant líric que es dreça a l'extrem abrupte del somni,
veu i món acabant junts sobre el buit inhumà! (III, 17-18)

Hi ha qui pensa que aquesta gran força lírica de les *Elegies* estaria també traduïnt una nova i necessària «resurrecció poètica» de l'autor,²⁵ viscuda a l'exili, dins d'una autèntica evocació personal de la iniciació òrfica, a través del pensament obsessiu de la mort:

ah inexplicable! tot quant, velada Eurídice, és únic
dins el teu nom amb tu entre la mort i el meu cant. (X, 31-32)

Recuperant, a més, amb gran vivesa l'experiència viscuda, anys enrere, en què ell i la seva esposa havien begut «l'aigua dura dels déus» (VIII, 20) de la font de Castàlia, «mesclada amb la sang que ens és comuna en l'amor» (VIII, 23), que els va fer recobrar la tan desitjada veu poètica:

tendra i eterna veu per a acomplir-nos-hi tots,
dona, en cada borboll del seu broll; la teva, la meva
veu [...]
d'un destí compartit; i la mort separar no podria
el que ha fet un sol cant per a l'orella dels déus.
Oh com vàrem sentir que érem cosa lleugera i sagrada. (VIII, 30-35)

Finalment, és també interessant de remarcar que en aquests episodis de tan alta exultació lírica no podia deixar d'aparèixer la imatge de l'amor humà com a símbol major, aplicat ara a la recerca apassionada de la unió entre el cor humà palpitant i la més alta Poesia; on també s'al·ludeix a la fecunditat estètica de l'amor, en convertir els dos amants en artífexs d'harmonia i d'art, en transfigurats escultors de la paraula:

[...] Amants, oh si sabéssiu [...]
[...] Si goséssiu saber
tant com goseu posseir! De quina més noble harmonia
sou els il·luminats, els vehements escultors! (VI, 20 i 24-26)

Doncs bé, penso que amb tot això que he pogut resumir fins aquí és possible que hàgim arribat a una comprensió suficient de l'extraordinari valor de les *Elegies de Bierville*, que, dit molt sintèticament, s'haurien de saber llegir com *un autèntic i gran càntic d'amor*: d'exultació per l'amor natural i no-

25. Cf. Giuseppe E. SANSONE, «Les "Elegies de Bierville"», dins *Actes del simposi Carles Riba*, *op. cit.*, p. 22.

ble entre persones que s'estimen; d'amor entès també com a recerca de l'encontre íntim de l'home amb la seva veritat; més encara, de la passió amorosa que el mena a aquella altra Veritat —més transcendent encara i mística— de la unió de la criatura humana amb el seu Creador; i, finalment, amor entès també com l'harmonia, sensible i sublim, que ens procura la desitjada Poesia, com a música i llum que ens permet de sentir tota la bellesa del món.

Com és prou evident, una tan ràpida i senzilla aproximació a aquesta obra, extraordinària i difícil, del nostre eminent poeta Carles Riba, ens haurà almenys permès d'albirar, gràcies també a la seva força estètica, la gran significació transcendent del seu doble argument: l'aventura, certament molt humana però també seriosament religiosa, d'un viatger, desconcertat al principi però que arriba feliçment a la seva pàtria, «més antiga i més fonda», d'un abast transcendent realment extraordinari.

fjm

**FUNDACIÓ
JOAN
MARAGALL**

CRISTIANISME I
CULTURA

Editorial Claret

QUADERNS

ISBN 84-8297-745-8

9 788482 977454